

Tartu Ülikool

Loodus- ja täppisteaduste valdkond

Ökoloogia- ja maateaduste instituut

Geograafia osakond

Bakalaureusetöö inimgeograafias (12 EAP)

Eesti küla 1970–2011 aasta rahvaloendustes

Justus Sapas

Juhendaja: PhD Taavi Pae

Kaitsmisele lubatud:

Juhendaja:

Osakonna juhataja:

Tartu 2017

Eesti küla 1970–2011 aasta rahvaloendustes

Infoleht

Küla kui lähestikku asuvate talude või muude majapidamiste kogum on kõikjal maailmas traditsiooniliseks asustusjaotuse algüksuseks. Eesti külade välisilme on läbi aegade pidevalt ümber kujunenud. 19. sajandil toimunud talumaade ümberkruntimine muutis Eesti asustuse tunduvalt hajusamaks ning nõukogude ajal hakkasid maa-asulaid põliste taluhoonete asemel iseloomustama kaasaegsed kortermajad. Viimase 50 aasta jooksul on oluliselt muutunud ka ametlikult kasutatavate külanimede nimekiri. 1977. aasta asulareformi tulemusena kaotati rohkem kui pooled senised maa-asulad, kuid peale taasiseseisvumist taastati või loodi juurde üle 1000 küla. Suur osa neist asub ajaloolise kultuuriga Võrumaal kus külanimed on tähtsaks osaks kohaliku rahva identiteedis.

Märksõnad: küla, alevik, maa-asulad, kohanimed, asulareform, rahvaloendus, lahkmejoon.

CERCS: H370 – Onomastika

H280 – Kohalik ja piirkondlik ajalugu, ajalooline geograafia alates keskajast

The Estonian village in 1970–2011 censuses

Abstract

Village, as an aggregate of farms or other dwellings which are located fairly close to one another, is traditional original unit of settlement distribution everywhere in the world. The appearance of Estonian villages has continuously transformed through the ages. After the land consolidation in the 19th century the settlement of Estonia became considerably more dispersed and in the Soviet times modern apartment buildings instead of indigenous farmhouses became characteristic of the rural settlements. During the last 50 years the list of official village names also has significantly changed. As a result of the settlements reform in 1977, more than half of existing rural settlements were eliminated, but after regaining independence, more than a 1000 villages were re-established or created. The large part of them are located in Võru County, where is historical culture and village names are important elements of the identity of the local people.

Key words: village, hamlet, rural settlements, place names, settlements reform, census, dividing line.

CERCS: H370 – Onomastics

H280 – Local and regional history, historical geography since the Middle Ages

Sisukord

1. Sissejuhatus	4
2. Eesti maa-asulate ülevaade	6
2.1. Külade tekkimine ning nende areng 20. sajandini	6
2.2. Maa-asulad 20. sajandist tänapäevani	10
2.3. Küla ja aleviku mõistest	13
2.4. Lahkmejoon	13
3. Andmed ja metoodika	15
3.1. Andmed	15
3.2. Metoodika	15
4. Tulemused ja arutelu	17
Kokkuvõte	22
Summary	24
Tänuavaldused	25
Kasutatud allikad	26
Kirjandusallikad	26
Internetiallikad	28

1. Sissejuhatus

Eesti asustus on kujunenud mitmete aastatuhandete jooksul. Esimesed teadaolevad märgid siinse asustuse kohta pärinevad umbes 9000 a. eKr. Esimesed asulad olid väikse rahvaarvuga ning rändava eluviisi tõttu ei arenenud kiviajal välja püsivat asustussüsteemi. Umbes 500 eKr hakkasid inimeste paikseks jäämise tõttu tekkima alalise elanikkonnaga kindlustatud asulad ning tänapäevaste Tallinna, Tartu ja Viljandi piirkondadesse moodustusid esimesed linnatüüpi asulad. (<https://et.wikipedia.org>)

Keskajal hakkasid külad ja linnad teineteisest selgelt eristuma ning linnaelanike osakaal kogurahvastikus hakkas järk-järgult tõusma. 13. sajandil hakati külade põllumaid mõisnike kontrolli alla organiseerima ning talupoegade käekäik ning eluolu hakkas sõltuma mõisnike tehtavatest otsustest (<https://et.wikipedia.org>). Samal sajandil toimus Taani võõrvõimu korraldusel siinsete maavalduste põhjalikum inventuur, mida peetakse esimeseks Eestimaa pinnal korraldatud rahvaloenduseks. Selle tulemusi kajastavas teoses „Liber Census Daniae“ on muu seas kirjas ka Harju- ja Virumaa kohanimed ning andmed umbes 500 küla suuruse ja valdaja kohta (<http://entsyklopeedia.ee>).

Maapiirkonnad olid suuremal või vähemal määral mõisnike võimu all Eesti rahvusriigi loomiseni, mil Eesti haldusjaotus ning asustussüsteem kardinaalselt ümber kujundati (<https://et.wikipedia.org>). Omavahel hakati eristama linnalisi asulaid ja maa-asulaid. Esimeste hulka kuuluvad linnad ja alevid ning maa-asulateks on külad ja alevikud. Antud töös tehakse viimastest põhjalikum ülevaade ning kirjeldatakse maa-asulate kujunemisega seotud protsesse.

Esimesel omariiklusperioodil korraldati rahvaloendused 1922. ja 1934. aastal. Sõjaajal korraldas Saksa okupatsioonivõim väheste küsimustega rahvastiku üldregistreerimise. Järgnevalt toimusid rahvaloendused aastatel 1959, 1970, 1979, 1989, 2000 ja 2011 (Tiit,

2014). Töö algseks eesmärgiks oli viimase kuue rahvaloenduse tulemuste võrdlemise abil selgitada välja tähelepanuväärsete ning teistest märkimisväärselt erinevate rahvaarvu muutustega maa-asulad. Nõukogudeaegsete ja taasiseseisvumisjärgsete rahvaloenduste omavaheline kõrvutamine osutus aga liiga keerukaks ning seetõttu keskendutakse eelkõige küla kui asustusjaotuse algüksuse olemusele ja selle arengule. Kuna võimuvahetusest ning ideoloogilistest veendumustest tulenevalt pole Eesti maa-asulate arv viimase kuue rahvaloenduse ajal olnud ühesugune, analüüsitakse antud töös rahvaloenduste andmetele tuginedes maa-asulatega seotud ümberkorraldusi.

Bakalaureusetöö on peamiselt referatiivne, kuid sisaldab ka rahvaloenduste andmetel põhinevat uurimust, selle tulemusi ja arutelu.

Käesoleva töö eesmärgiks on välja selgitada:

1. kuidas on Eesti maa-asulate arv muutunud ajavahemikul 1959–2011;
2. mis on maa-asulate arvu muutumise põhjustanud ning
3. millised üksikasjad on iseloomulikud Eesti maa-asulate arvu muutumisele

2. Eesti maa-asulate ülevaade

2.1. Külade tekkimine ning nende areng 20. sajandini

Järgnev peatükk põhineb Gea Troska artiklil „külad ja külaelu“ (2008, lk 199–212) raamatus „Eesti rahvakultuur“ kui pole viidatud teisiti.

Eesti külade tekkimist määratlevad uurijad ajaliselt erinevatesse perioodidesse: osa neist arvab, et külaasustus kujunes välja juba vanemal rauaajal (1.–5. sajand pKr), teised leiavad, et see toimus tunduvalt hiljem 11. sajandil. Külade tekkimist ja nende edasist arengut on Eestis mõjutanud eelkõige põlluharimine, mis on läbi aegade olnud siinse rahva põhiliseks elatusallikaks. Nii kujunesid rauaaja lõpul esimesed kindlustamata avakülad piirkondades, kus olid algeliste tööriistadega maaharimiseks sobivad tingimused (hõredad metsad ning õhukese huumuskihiga pinnas). Sellised olid Põhja-Eesti, Läänemaa ja Saaremaa vastupidiselt tunduvalt hõredamalt asustatud Kesk- ning Lõuna-Eestile. Esimesed külad asusid enamasti tasaste põldude ääres, mille lähedal olid hästi ligipääsetavad heina- ja karjamaad ning sageli mõni veekogu, et küla joogiveega kergemini varustada.

Külade suurust arvestati adramaades. Sellele vastasid põllumaa, mida oli võimalik harida ühe hobuse või kahe härjaga ning selle juurde kuuluv karja- ja heinamaa ning mets. Külad on Eestis läbi aegade olnud valdavalt üsna väikesed. 13. sajandil oli keskmise küla suurus enamasti 3–25 adramaad, uusajal oli ühes külas keskmiselt kuni 10 talu. Peaaegu 20. sajandini iseloomustas klassikalist küla kolm põhitunnust: külas elavad inimesed ehk kogukond, nende kasutuses olev maa ehk külasaras ja asula, mille moodustasid omavahel lähestikku paiknevad majad ning kõrvalhooned. Kogukonnas esindasid peresid omavahelistes asjaajamistes peremehed, kes lahendasid kõiki külas parasjagu päevakorral olevaid küsimusi. Üldjuhul pidas ühte talu üleval üks pere, kuid mõnel pool võis nn poolemaameeste süsteemi järgi talutöid korraldada ka kaks peremeest. Külas oli alati ka elanikke, kes ei olnud võimelised talu pidama ning ei suutnud mõisale ettenähtud makse maksta. Sellised olid vaesemad pered ja üksikud (nt üksjalad, vabadikud ning pobulid).

Külasarase moodustasid kõik küla koosseisu kuuluvad majanduslikult kasulikud kõlvikud, mida kõik küla talud ühiselt kasutasid. Üldiselt oli saras igal külal eraldi, kuid kuna sarased polnud kindlalt piiritletud, hakati sageli nendesse kuuluvaid maid kasutama mitme küla

poolt. Nii tekkis suursaraskond, millesse kuulusid sageli tekkeliselt seotud vana emaküla ja uuemad tütarvälad või ümbruses asuvad hajatalud. Kõige olulisemad olid sarasesse kuuluvatest kõlvikutest põlispõllud, mille ääres küla asus. Kaugemale jäid metsad ning heina- ja karjamaad olid tavaliselt küla keskusele lähedal ning hästi ligipääsetavad. Viimaste ära jagamisega talude vahel alustati 13.–15. sajandil ja paar sajandit hiljem kasutasid talud juba oma kindlaid maatükke.

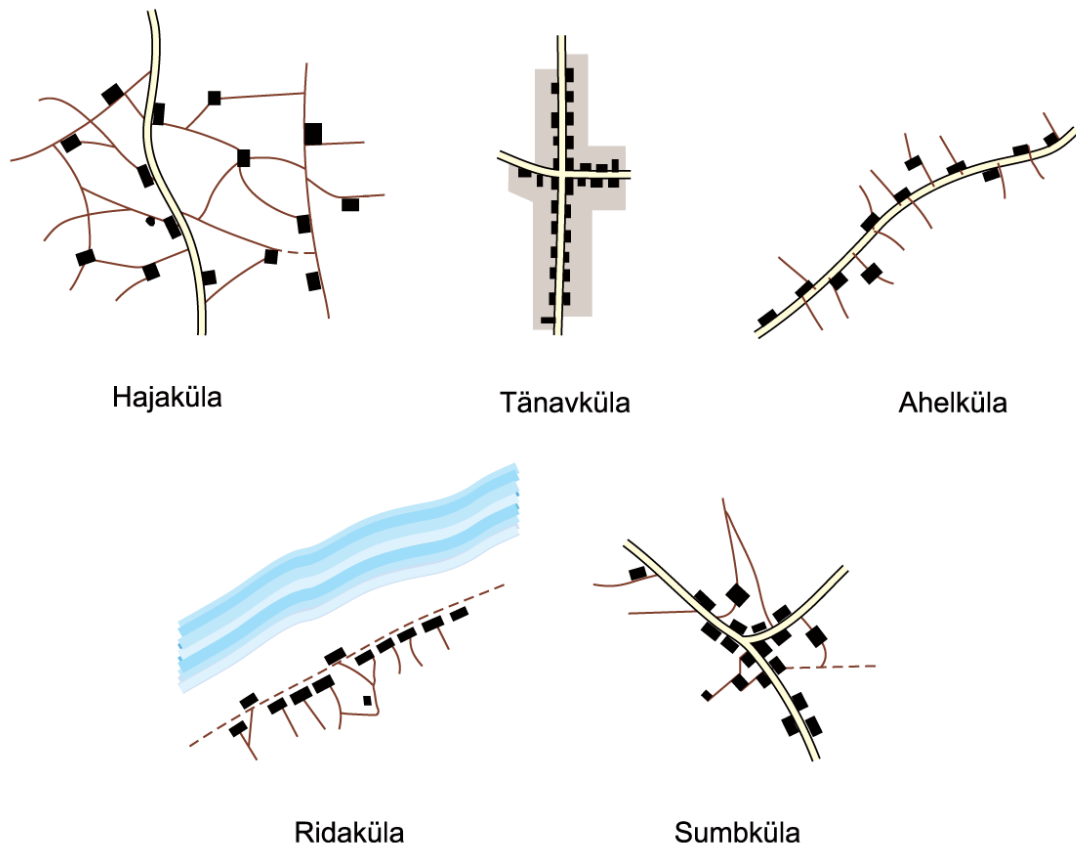
Talud ning hooned võisid külas üksteise suhtes paikneda mitmel erineval viisil. Sellest tulenevalt saab rääkida erinevatest asulavormidest (joonis 1), millest peamised on sumb-, rida- ja hajaküla. Neil on mitmeid iseloomulike tunnustega alamtüüpe, millest täpsemalt tuleb juttu allpool. Harvem esines Eestis ring- ja piirdeküla. Teadlased on arvanud, et asulavormide kujunemine on mõjutatud mitmetest erinevatest aspektidest. P. Johansen (1925) oli seisukohal, et küla ruumiline areng sõltub oluliselt kogukondlikust organiseeritusest. Samas on J. G. Granö (1922) tõstnud esile maastiku eripärade (eriti reljeefi) mõju asulate kujunemisele. Nii oli tasases Põhja- ja Lääne-Eestis enim sumbkülasid, Kesk-Eesti voortel olid valdavad ridakülad ning maastikuliselt liigestatud Lõuna-Eestis domineerisid hajakülad. (Troska, Šlõgina, 1976)

Sumbkülad asusid tavaliselt suure põllumassiivi serval või mõne väiksema põlluala keskel. Neid iseloomustab tihedalt hoonestatud, kõlvikutest eristuv külaala, kus taluõued asetsesid suhteliselt korrapäratult (Troska, Šlõgina, 1976). Arvatakse, et Põhja-Eestis ja Saaremaal on mitmed sumbkülad tekkinud mõne vanema talu kaevu ümber, millest kogu küla vett ammutama hakkas. Esines ka hõredaid sumbkülasid, mille õued paiknesid tunduvalt hajusamalt kui harilikes sumbkülaades, kuid neil oli viimastega sarnane ning äratuntav struktuur (Troska, Šlõgina, 1976).

Mööda voorte nõlvi või jõgede pervi kulgesid ridakülad, kus õued asusid ühe keskse suurema tee ääres. Hoonestatud võis olla ainult üks tee serv, kuid talud võisid paikneda ka mõlemal pool teed. Eriti tihedalt üksteise kõrval asuvate hoonetega ridaküla nimetatakse tänavkülaaks, mida põhiliselt leidis venekeelse elanikkonnaga aladel (nt Vasknarva küla Narva jõe ääres). Ahelkülas, mis tähendab hõredama ruumilise paigutusega ridajat küla, võis taluõuede vaheline kaugus olla kuni paarsada meetrit. (Troska, Šlõgina, 1976)

Kolmandaks eraldi külatüübiks võib pidada hajaküla. Võrreldes kahe eelnevalt käsitletud tüübiga puudus neil kompaktselt paiknevate õuedega ühtne külaala ning üksikute talude kogumid asusid üksteisest veel kaugemal kui ahelkülas. Hajakülaade tekkimine oli

peamiselt tingitud künklikust reljeefist Lõuna-Eestis, sest kultiveerimiseks sobiv põllumaa, mille ääres talud paiknesid aetses seal hajali väikeste lappidena. Hajakülaga sarnane on piirdeküla, mille puhul talud asuvad üksteise suhtes hajali suuremate põllumassiivide servades. Rohkesti hajusaid külasid moodustus 19. sajandil talude ümberkruntimise tulemusena kui endistest kompaktest küladest viidi osa õuesid külakeskusest väljapoole. (Troska, Šlõgina, 1976)

Joonis 1. Ajaloolised Eesti külatüübid.

Kindlat tüüpi küladest võisid aja jooksul areneda asulad, mis olid ruumilise asendi poolest eespool mainitute segavormid. Nii võis harilikust sumbkülast väljuva tee äärde kujuneda kompaktne taluõuede rida, mis peakülauga koos moodustas tervikliku sumb-ridaküla. Tuumikküla tekkis siis, kui tihedamalt asustatud keskse „südamiku“ ümber aetsesid hõredalt paiknevad hajatalud. Eestis esines veel eraldi külatüübina suhteliselt haruldasi ringkülasid, mille taluõued olid koondunud ümber suure platsi, mis asus küla keskel. Õuede väliskülgi piiritles ümber asula kulgev tee, mistõttu on uurijad pidanud ringküla ka ridaküla ümaraks edasiarenduseks. (Troska, Šlõgina, 1976)

Eesti külade arengus on oluliseks etapiks talude ümberkruntimine 19. sajandi teisel poolel. Selle käigus jaotati majapidamiste vahel ära küla koosseisu kuuluvad maad ning kaotati nende ühiskasutus. Ümberkorraldamisel talumaad arrondeeriti, see tähendab et senised väiksed kõlvikud ühendati võimalikult vähesteks suuremateks maatükkideks, parimal juhul vaid üheks suuremaks territooriumiks (Troska, Šlõgina, 1976). Sageli polnud aga võimalik sellist kompaktselt maatükki moodustada ja suurele osale peredest anti mitu õuemaast kaugemal asuvat maalappi. Kõigepealt leidsid mõisnikud, et kruntimine aitab talumajapidamistest saada varasemast rohkem kasu, sest krunditud taludelt oli võimalik nõuda eelnevast märkimisväärselt kõrgemat renti. Hiljem sai ümberkorraldamise peamiseks ajendiks talude peremeestele päriseks müümine, sest mööda küla laiiali pillutatud kõlvikud ning pikad nõõrimaad raskendasid oluliselt talupoegadele eraomandi loomist (Troska, Šlõgina, 1976).

Maade kruntimise viisid läbi diplomeeritud maamõõtjad, kes valmistasid enne välitöödele asumist ja looduses piiride märkimist põhjaliku kruntimisplaani. Mõisatest pärinevatest dokumentidest nähtub, et talude ümberkorraldamine võttis väga pikka aega. Selle juures arvestati mitmeid ruumilisi ning kvalitatiivseid tegureid nagu küla suurus ja põllumaa boniteet, kuid olulised olid ka majanduslikud faktorid, mille näiteks võib tuua talude uude asukohta ümberpaigutamise kulukuse (Troska, Šlõgina, 1976).

Teadaolevalt laskis Valguta mõisnik E. v. Sivers 1834. aastal esimesena Eestis ära kruntida enda haldusalasse kuuluva Lapetukme küla. Laialdasemalt hoogustus külamaade jaotamine ning ümberkorraldamine 1850.ndatel aastatel esialgu Lõuna-Eesti hajusa asustusega piirkondades. Kümme aastat hiljem alustati ka sealsete kitsaste nõõrimaapõldudega külade kruntimist. Eestimaa kubermangu kruntimise põhiperioodiks peetakse omaaegsete kaartide põhjal 1870. ja 1880. aastaid. Kõige hiljem toimus talude ümberkorraldus Saaremaal, mille krunditud talud on märgitud alles 1890. aastate ning 20. sajandi alguse kaartidele. (Troska, Šlõgina, 1976)

Kuigi mõnel pool säilisid senised tihedamad külad, muutus peale kruntimist kogu Eesti asustus tervikuna tunduvalt hajusamaks. Kompaktse planeeringuga sumb- ja ridaküladest viidi otstarbekaima lahenduse tagamiseks osa taluõuesid ümbritsevale ääremaale. Selle tulemusena tekkisid eespool mainitud tuumikkülad. Talude väljavedamise dilemma on külade ruumilist arengut erinevates piirkondades mõjutanud väga kontrastselt. Kui Harju- ning Virumaal on suurte külade jaotamisel oma kohal säilinud sageli mõni üksik majapidamine, siis Saare- ja Muhumaal on mõisnikud kulude vähendamiseks püüdnud

külakeskusesse alles jätta võimalikult palju talusid. Nii on saartel mitmeid põliseid külasid, mille kruntimist ette ei võetudki. Lõuna-Eestis valdavate hajakülade tõttu asustuspilt märkimisväärselt ei muutunud. Ümberkorraldustega tekkis lähestikku paigutatud taludest arvukalt uusi külasid (Troska, Šlõgina, 1976). Muuhulgas eraldati jätkuvalt osa põllumaast kesisemal järjel pobulitele, kelle majapidamistest moodustus mitmel pool järjest rohkem vabat- ehk saunakülasid.

Seoses talukohtade arvu üldise kasvuga, olid külad 19. sajandi lõpuks võrreldes varasemaga märksa suuremad ning Eesti külas oli keskmiselt 18,4 majapidamist. Raudteede rajamise ja tööstuse arenguga kaasnenud rahvastiku koondumine põhjustas mitmete suuremate külade alevikeks kujunemise.

2.2. Maa-asulad 20. sajandist tänapäevani

Kui Eesti 1918. aastal iseseisvus, hakati riigistama aastasadu mõisnikele kuulunud maavaldusi, mis alustatud maareformi käigus soovijatele laiali jagati. Nii loodi umbes 56 000 uut asundustalu, mis lähestikku koos paiknedes moodustasid asunduse, uude külaga sarnaneva maa-asula. Esialgu oli maa saamise taotlemisel eelis Vabadussõjast osavõtnutel, kuid arvestati ka alaliste mõisatöölise ja maatameestega. Hiljem peeti oluliseks kutseoskuste olemasolu ning soositi suuri peresid, sest neil olid head eeldused talu omal jõul ülalpidamiseks. Maade otsa lõppedes hakkas riik uudisasundusi rajama metsa- ning sooladele. Uute juurdepääsuteede ja kuivenduskraavide vajaduse tõttu oli see aga küllaltki keeruline ning kulukas. (Lutsepp, 2007)

Teise maailmasõja puhkedes algas Eestis nõukogude okupatsioon, millega kõige muu seas kaasnesid ulatuslikud rahvastikumuutused. Maapiirkondades algas sundkollektiviseerimine, mille raames koondati endised talumajapidamised kolhoosideks ja sovhoosideks. Kaotati eraomand ning külarahvale kuulunud põlluharimisvahendid anti vastloodud majandite ühiskasutusse. Põllumajanduse drastilise ümberkorraldamisega ja tööstuses uute töökohtade tekkimisega kaasnes massiline maalt linna kolimine. Selle pidurdamiseks võeti kasutusele maalt lahkumist raskendavad meetmed. Siserändega võrdne ning mitmetel perioodidel kaalukamgi linnastumise põhjus oli välisränne kõikjalt Nõukogude Liidust. Rännete tulemusena oli 1960. aastaks esmakordselt Eestis linnarahvastiku osakaal maarahvastikust suurem. (Raagmaa, 2000; Tammaru, 2001; Marksoo, 2005)

Aastatel 1962–1967 koostati rajoonidele uued perspektiivplaanid, millega määrati asutuste, ettevõtete, teede, side- ja elektriliinide ning muu edaspidi rajatava taristu asetus. Niimoodi eelisarendati välja valitud asulaid, mis muutusid järjest polüfunktsionaalsemaks (Kalm, 2008). Taolise arenduspoliitika süvenedes hakati 1970. aastate teisel poolel maa-asulaid prognoositava jätkusuutlikkuse alusel klassifitseerima nelja kategooriasse: perspektiivselt arendatavad asulad, vähemulatusliku arenguga asulad, vähemperspektiivsed asulad ja mitteperspektiivsed asulad. Neist esimesi oli 1981. aastaks kinnitatud 233 ning viimaste osakaal kõigist maa-asulatest oli 21% (Laas, 2006). Perspektiivplaneerimisega moodustati majandusliku jõudluse tõstmiseks naaberkolhoosidest ühtsed suured majandikeskused. Maarahvastik kontsentreerus nendesse uutesse „supermajanditesse“ ning majandusliku funktsioonita „elukülad“ hakkasid tasapisi hääbuma (Nõmmik, Murel, 1974; Raagmaa 2000).

Maapiirkondade kaasajastamiseks sooviti sisse seada uut asustusmustrit, mille järgi tuli elanike heaolu suurendamiseks vähendada linna ja maa vahelisi majanduslikke ning olmelisi erinevusi. Tolleaegsed võimuesindajad leidsid, et selle saavutamiseks on vaja senist külapilti kujundanud taluhooned asendada kompaksete väikekorruseliste kortermajadega (joonis 2). Nii ehitati erinevate tüüpprojektide järgi rohkelt uusi ridaelamuid, mida võib ka tänapäeval näha pea kõigis omavalitsustes. Kõige utoopilisema plaani järgi sooviti maa-asulaid arendada 2000–4000 elanikuga nn agrolinnadeks. Siiski jäid paljud talud küladesse alles ning inimesed elasid neis vanaviisi edasi. Tihti kolisid täiskasvanud noored majandi keskasulasse korterisse ja vanemad jäid elama kaugemal asuvasse tallu (Astaškin, 1974; Kalm, 2008). Stagnatsiooniperioodi lõpus tõdeb Mirov (1981), et Eesti maa-asulad on liiga linnade sarnaseks muutunud ning soovitab hakata ehitama maapiirkondadesse taas individuaalramuid. Ta leiab, et neil on kortermajade ees mitmeid eeliseid (oma aed, privaatsus, suuremad panipaigad) ja lisab, et ka üksikelamud võiks korteritega sarnaselt paigutada tihedalt üksteise kõrvale.

Joonis 2. Tüüpiline nõukogudeaegsete maa-asulate kortermaja.

Eelnevalt alanud rahvastiku koondumise aeglustumine viis 1980. aastate alguses maa-linn vahelise siserände pöördeni. Põllumajanduse eelisarendamisega kaasnenud maapiirkondade palkade tõus ning elukondlike tingimuste paranemine veenis maale jääma seal juba elavaid inimesi ja tõmbas ligi ka endisi linlasi. Rändepööret tugevdas veelgi 1988. aastal vastuvõetud põllumajandusseadus, mis lubas maaelanikel taas hakata iseseisvalt talu majandama (Marksoo, 2005). Siiski ei toimunud maalt linna rändamisega märkimisväärset rahvastiku dekonsentreerumist, sest peamiselt asuti elama linnade tagamaadele (valdavalt Tallinna, Tartu ja Pärnu ümbrusesse). Nii sai alguse 1990ndatel intensiivistunud eeslinnastumine, mis väljendus nii uute elurajoonide rajamises kui ka nõukogudeaegsete suvilakomplekside aastaringselt kasutusele võtmises (Tammaru, 2002).

Peale taasiseseisvumist aktiveerus Eestis külade liikumine ning hakati korraldama, endiste ja praeguste külaelanike kokkutulekuid. Paljud Eesti külad on kohaliku kogukonna eestvedamisel külaelu edendamiseks moodustanud mittetulundusühingud (Troska, 2008). Keskseks üleriigiliseks organisatsiooniks on MTÜ Kodukant, mis muuhulgas valib aasta küla ning korraldab maapäevi – külaliikumise mõttetalguid maaelu arendamiseks. MTÜ Kodukandil on igas maakonnas osakonnad ja neisse omakorda kuuluvad mitmed konkreetsed külaseltsid (<https://kodukant.ee>).

2.3. Küla ja aleviku mõistest

Eesti Entsüklopeedia järgi on küla „hajaasustusega või tavaliselt kuni 300 alalise elanikuga tiheasustusega maa-asula, mille elanike põhiline tegevusala on põllumajandus või kalandus, viimastel aastatel järjest enam ka puhkemajandus ja tööstus. Eesti territooriumi haldusjaotuse seaduse järgi on küla vallasisene asula ja seetõttu ei saa ta ametlikult olla ei linna ega alevi koostisosa“ (<http://entsyklopeedia.ee>). Ühest olulisimast tunnusest, kompaktse asetusega hoonestusest lähtuvalt on küla mõistet raske piiritleda, sest lähestikku asuvad hooned on omased ainult kahele Eesti külatüübile – sumb- ning ridakülale. Traditsiooniliselt on külaks loetud vähemalt kolme taluga majapidamiste rühma (Troska, Šlõgina, 1976; Liitoja, 1989).

Alevik on „harilikult külast suurem ning alevist ja linnast väiksem asula, kohalik kaubandus-, teenindus- või muu keskus, mis ajalooliselt on tekkinud kiriku, raudteejaama, vabriku vms juurde. Eestis seadustati alevik arvestuslikuks asulaliigiks 1977, kusjuures määrav oli tihe hoonestus ja vähemalt 300 alalise elaniku olemasolu; alevikuks said paljud kolhooside ja sovhooside keskasulad.“ (<http://entsyklopeedia.ee>)

2.4. Lahkmejoon

Lahkmejoon on „asustusüksuse (Linna, alevi, aleviku või küla) territooriumi piiritlev mõtteline joon. See kantakse katastrikaardile koos asustusüksuse nime ja liigi ära näitamisega.“ (Riigi Teataja, 2004)

Eesti Kaardikeskus digitaliseeris lahkmejooned 1996. aastal järgnevalt toimunud asulareformide teostamiseks, kasutades selleks rahvaloenduse jaoks koostatud kaarte mõõtkavas 1:50 000. Seejärel paluti omavalitsustel esitada taotlused asustusüksuste lahkmejoonte muutmise kohta, näidates maakatastrikaardil ära senised ning asulareformiga taotletavad uued lahkmejooned. Samuti tuli esitada seletuskiri asustusjaotuse muutmise vajaduse põhjendusega ja vajalike andmetega (<http://geoportaal.maaamet.ee>).

Üldjuhul peaks lahkmejoon kokku langema asustusüksuse servaalal paiknevate katastriüksuste piiridega. Kuna digitaliseeritud lahkmejooned kanti rahvaloenduse kaartidelt tunduvalt suuremõõtkavalistele 1:10 000 katastrikaartidele, tekkis kohalikel omavalitsustel probleeme moodustatavate katastriüksuste asukoha määramisel. Taoliste segaduste lahendamiseks täpsustati 2004. aastal lahkmejoonte asukohti (Maa-amet, 2004).

Evar Saar (2003) on külade lahkmejoonte määramisel soovitanud tähtsuse järjekorras arvesse võtta järgmiseid aspekte:

- 1) ajaloolisus – lahkmejooned tuleb kavandada selliselt, et üldtuntud, pikaajaliselt kasutusel olnud ning külakogukonna mälus talletunud külanimed säiliks, olenemata külaelanike arvust või olemasolust;
- 2) funktsionaalsus – Lahkmejooned ei tohiks kokku langeda suuremate teedega. Parimal juhul võiks tee niimoodi küla läbida, et hoovidesse viivad juurdepääsuteed lähtuksid kõik ühelt suuremalt peateelt. Samuti võiksid ühes ja samas külas asuda sarnase tausta ning otstarbega hooned (vanad taluhooned, suvilad jne);
- 3) geograafia – kui külade moodustamisel ning piiritlemisel on erinevate tegurite järgi mitmeid võimalusi, tuleks arvesse võtta geograafilisteks piirideks olevaid objekte (jõed, oosid, vooded jne).

Samuti tuleks lahkmejoonte määramisel jätta teatav varuala ning arvestada tuleks võimaliku asustuse laienemisega hoonestust ümbritsevate kõlvikute (mets, põld jm) arvelt. Seetõttu oleks mõistlik lahkmejooned määrata olemasolevast asustusest võimalikult kaugele.

3. Andmed ja meetodika

3.1. Andmed

Käesoleva töö andmestik põhineb aastatel 1959, 1970, 1979, 1989, 2000 ja 2011 Eestis korraldatud rahvaloendustel. Neist kolme esimese rahvaarvud pärinevad Eesti NSV Statistika Keskvalitsuse poolt välja antud ametialaseks kasutamiseks mõeldud kogumikust „Eesti NSV külanõukogude ja maa-asulate rahvastik 1959.a., 1970.a. ja 1979.a. rahvaloenduse andmeil“ ning ülejäänud on saadud Statistikaameti andmebaasist pub.stat.ee.

Ametialaseks kasutamiseks mõeldud kogumiku 1959., 1970. ja 1979. aasta loenduste maa-asulate rahvaarvud sisestati käsitsi rajoonide ning külanõukogude kaupa tabelarvutusprogrammi Microsoft Excel. Kokku oli Exceli tabelisse vaja sisestada 3439 maa-asulat. Uuemate rahvaloenduste arvud ning iga asula unikaalne EHAK kood (Eesti haldus- ja asustusjaotuse klassifikaator) laaditi alla valmistabelina Statistikaameti andmebaasist pub.stat.ee.

3.2. Meetodika

Erinevatel viisidel moodustatud kahe Exceli andmetabeli veerud liideti maakondade kaupa kuue rahvaloenduse arve sisaldavaks viieteistkümneks tabeliks. Kasutades Exceli funktsiooni COUNTA, loeti saadud tabelites aastate kaupa kokku loenduste rahvaarve väljendavad mistahes väärtusega lahtrid. Iga tabeli alla tekkisid arvud, mis näitasid maa-asulate arvu antud maakonnas vastava rahvaloenduse ajal. Arvudest koostati koondtabel, mille lahtrite veergude kaupa liitmisel leiti maa-asulate arv erinevate rahvaloenduste ajal Eestis tervikuna.

Ametialaseks kasutamiseks mõeldud kogumik on koostatud nii, et 1959., 1970., ja 1979. aasta rahvaloenduste andmed oleksid omavahel hiliseima loenduse järgi võrreldavad. Seetõttu ei ole kogumikus andmeid kõigil kolmel aastal ametlikult eksisteerinud maa-asulate kohta. Et kogumikus on kirjas ainult 1977. aasta asulareformi järgselt kinnitatud külade ning alevike andmed, lisati 1970. aasta maa-asulate tegelik arv koondtabelisse veebipõhisest Eesti Entsüklopeediast.

Kuna käesoleva töö algseks eesmärgiks oli maa-asulate rahvaarvude võrdlemise abil selgitada välja tähelepanuväärsete ja teistest märkimisväärselt erinevate rahvaarvu muutustega maa-asulad, tehti andmetega veel järgmised teisendused.

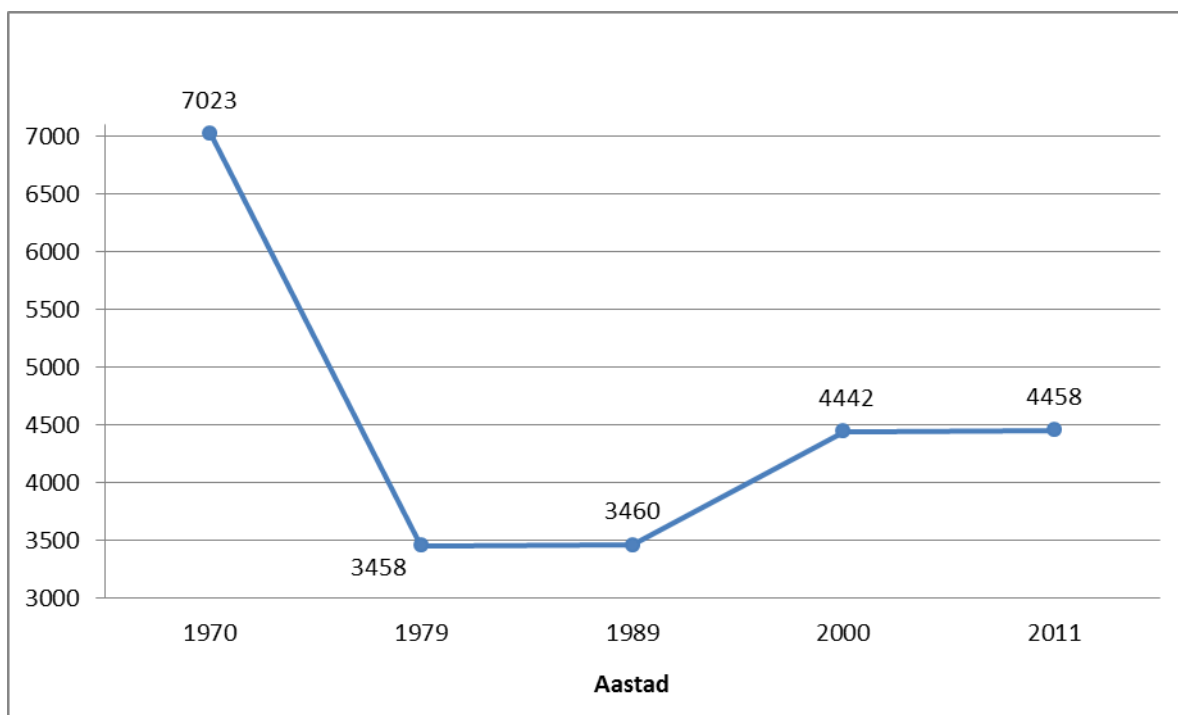
Eelnevalt saadud viieteistkümnes tabelis oli põhiliselt kahte tüüpi ridu:

- 1) Pidevad read, kus olid esindatud kõigi kuue rahvaloenduse arvud;
- 2) Mittepidevad read kus olid üldjuhul esindatud ainult 2000. ning 2011. aasta rahvaloenduste arvud

1977. ja 1997. aasta asulareformidega kaasnesid külade omavaheliste liitmiste ning lahutamistega adminstratiivsed muutused, mille kohta täpsemalt saab lugeda tulemuste ja arutelu osast. Peale taasiseseisvumist langesid järsult suurte nõukogude ajal moodustatud liitkülad rahvaarvud ning mõnel juhul kadus küla täielikult. Niisuguseid ebaloosuliku ja äkilise rahvaarvu langusega külasid ei olnud aga esialgu võimalik objektiivselt võrrelda liitmistest kõrvale jäänud suuremate põlisküladega. Et arvud omavahel võrreldavaks teha, liideti järskude langustega varasematele liitküladele need pisikülad, mis olid nõukogude ajal kuulunud vastava liitküla koosseisu. Teisisõnu tuli iga mittepidev rida liita mingile pidevale reale.

Infot selle kohta, millise suurema külaga üks või teine pisiküla nõukogude ajal liidetud oli, saadi Eesti kohanime raamatust, kus enamiku külade kohta oli olemas vastav märg. Vajadusel otsiti internetist täpsustavat infot.

4. Tulemused ja arutelu

Joonis 3. Maa-asulate arv Eestis erinevate rahvaloenduste ajal.

Vaadeldaval 40-aastaselt perioodil on maa-asulate arv oluliselt muutunud (joonis 3). Aastatel 1975–1976 maa-asulate arvu vähendati ning senisest 7023-st külast, asundusest ja alevikust jäi alles 3458. Maapiirkondade administratiivset ümberkorraldamist oli peaaegu kümme aastat varem ette prognoosinud ka L. Volkov (1969). Asulate ümberkorraldamisega sooviti likvideerida Eesti NSV alevike ning külade nimekirja koostamist takistavad asjaolud. Alevike ja külade piirid ning lahkmejooned polnud üheselt mõistetavalt paika pandud ja seetõttu kuulusid külanõukogus asuvad majapidamised kord ühte, kord teise naabruses olevasse asulasse (Toomaru, 1977).

Märkimisväärne osa ümberkorralduste käigus kaotatud asulatest olid esimese Eesti Vabariigi ajal rajatud asundused, mis olid seni eksisteerinud paralleelselt küladega iseseisvate asustusüksustena. Muidugi ei tähendanud asunduste ja külade kaotamine nende füüsilist likvideerimist. Asulareformi käigus liideti paljud väikesed külad ning asundused naabruses asuvate suuremate küladega (suurem osa taolistest kaasustest) või omavahel ühise ametliku nime alla. Sageli registreeriti suurem asundus ümber külaks või samanimelise küla olemasolu korral anti asundusele lihtsalt teine nimi

(<http://entsyklopeedia.ee/>). Et tekkinud liitkülade ja vanade põliskülade territooriumi üheselt mõistetavalt piiritleda, määrati asulatele lahkmejooned (Toomaru, 1977).

Kohtade ümberkorraldamisel peeti oluliseks vanade, seniajani sajandeid püsinud ning üldtuntud nimede säilimist ja uuesti võeti kasutusele vahepeal kõrvale jäänud põlised toponüümid nagu Ridala, Häädemeeste, Sangaste, Halliste jt. Erilist tähelepanu pöörati kohanimede kordumise vältimisele: üksteisega liideti lähestikku asuvad samanimelised ning nummerdatud külad ja asundused, samuti kaotati ühes ning samas rajoonis esinenud paljulevinud kordusnimed (nt Metsaküla, Mäeküla, Aruküla jms). Lääne- ja Lõuna-Eestis keeleeripäradega seotud kohanimed nõ eestistati, mistõttu hakati Noarootsi ning Vormsi piirkonna nimesid Diby, Förby ja Svyby kirjutama vastavalt Diibi, Förbi ning Sviibi. (Toomaru, 1977)

Järgmine suurem maa-asulate arvu muutus toimus peale Eesti vabariigi taasiseseisvumist aastatel 1997–1998, mil hakati nõukogude ajal kokku liidetud külasid taas iseseisvateks asulateks lahutama. Seda eelkõige kohalike kogukondade liikmete initsiatiivil, kes soovisid taastada inimeste mälestustes säilinud ning nende identiteedi osaks olevaid vanu külanimesid. Alustatud asulareformi tulemusena ennistati või loodi juurde üle 1000 küla (Päll, 2014). Uue sajandi alguses lisandus juurde veel mitmeid külasid, milleks valdavalt olid suuremate linnade tagamaade laialdase hoonestamisega tekkinud asulad.

Maa-asulate arvu muutumist põhjalikumalt vaadates ja maakondade kaupa võrreldes võib näha, et 1997. ning 1998 aasta asulareformidega on teistest oluliselt rohkem kasvanud Võrumaa ja Saaremaa külade ning alevike arv (tabel 1). Kõige vähem, ainult kaks maa-asulat on lisandunud Valgamaal ja ainuke maakond, kus maa-asulate arv on vähenenud (siiski vaid ühe küla võrra) on Viljandimaa. Üsna võrdse, kuid vastupidise muutuse põhjuseks Järva- ning Lääne-Virumaal 2000. ja 2011. aasta rahvaloenduste vahelisel ajal on Lehtse valla liitumine Saksi valla ning Tapa linnaga ühtseks Tapa vallaks, mis kuulub Lääne-Virumaa koosseisu (<https://et.wikipedia.org>).

Võrumaa vanade külade taastamist seletab suurel määral tänaseni säilinud Võru kultuuriruum ning selle ainulaadsed eripärad eesotsas võru murdekeelega. Ajaloolisele Võrumaale omaste traditsioonide säilitamiseks on Kultuuriministeriumi alluvusse asutatud eraldi teadus- ja arendusasutus, Võru Instituut (<http://wi.ee>). Mõnede vanemate Võrumaalaste mälestuste järgi polnud enne nõukogude okupatsiooni valdades ühtegi küla ning valdava hajaasustusega Kagu-Eesti piirkonnas on kesksel kohal olnud individuaalsed

talunimed (Saar, 2003). Peale 1977. aasta asulareformi jäi toonases Võru rajoonis alles ainult 33,6% (291) maa-asulatest (Toomaru, 1977). Põliste külanimede kaotamisega õhnestati oluliselt võrukeste identiteeti, sest liideti oma looga, ajaloolised ning funktsionaalselt eristuvad külad. Kui taasiseseisvumise järgselt tekkis külade taastamise võimalus, seda Kagu-Eestis ka kohe kasutati. Tänapäevase Võrumaa asustusjaotuse moodustamisel on tekkinud küsimused, milliste talude järgi külad tuleks nimetada, sest paljude lähestikku asuvate hajatalude nimed on inimeste vahelises suhtluses võrdselt olulised. Teine variant Võrumaal ja mujal hajaasustusega alal külanime määramiseks on taludest hierarhiliselt kõrgema üksuse, nt mõisa või kunagise valla nime valimine (Saar, 2003).

Tabel 1. Külade arv maakondades erinevate rahvaloenduste ajal.

Maakond	Aastad				
	1970	1979	1989	2000	2011
Harjumaa	617	348	350	411	416
Hiiumaa	161	90	90	170	172
Ida-Virumaa	353	187	186	219	220
Jõgevamaa	396	219	219	235	239
Järvamaa	338	165	165	200	186
Lääne-Virumaa	666	316	315	370	385
Läänemaa	350	163	165	238	241
Põlvamaa	426	224	224	261	261
Pärnumaa	591	243	242	323	324
Raplamaa	433	201	202	269	273
Tartumaa	504	328	327	346	346
Saaremaa	528	267	268	447	447
Valgamaa	314	154	154	156	157
Viljandimaa	479	262	264	263	265
Võrumaa	867	291	289	534	526

Eriti suur kontrast ilmneb Rõuge vallas, kus nõukogudeaegse 26 asemele moodustati peale taasiseseisvumist 108 ametlikku küla (Leht, 2012). Ka Haanja valla külade arv küündib saja piiri lähedale: neid on kokku 92 (joonis 4). Taastamisel püüti arvestada, et loodavad asulad oleksid funktsionaalselt terviklikud ning seetõttu tekkis ka kohe peale uute asulate kinnitamist külasid, mis olid küll haldusüksused, kuid mitte asustusüksused, sest neis ei olnud ühtki elanikku. Aja möödudes on nii Võrumaa valdades kui ka teistes maakondades jäänud tühjaks veel mitmeid külasid. Põllumajanduse mehaniseerimise ja masinate täiustamise tõttu siirduvad endised külaelanikud maakonnakeskustesse, pealinna või välismaale (Saar, 2003; Leht, 2014).

Joonis 4. Tänapäevase Haanja valla asulad ning nende lahkmejooned.

Järgnevad kolm lõiku põhinevad Peeter pälli ja Marja Kallasmaa poolt toimetatud „Eesti kohanimeraamatul“ kui pole viidatud teisiti.

Rahvaloenduste andmete töötlemisel ilmnes selgesti kuivõrd erilaadselt ning keerukalt on külade liitmised ja taastamised toimunud. Esiteks varieerus oluliselt liitküla ametliku nime alla koondunud väikekülade arv. Üks tähelepanuväärne 1977. aastal moodustatud koondküla oli Ridala, mis koosnes kaheksast väikekülast: Jõõdre, Kolila, Lannuste, Liivaküla, Lõbe, Parila, Vilkla, ning Vätse küladest, mis kõik peale taasiseseisvumist taastati. Kuna käimasoleva haldusreformi tulemusena liitub tõenäoliselt praegune Ridala vald Haapsalu linnaga, on kohaliku külarahva poolt tõstatatud ettepanek väikekülad uuesti ühtseks suureks külaks liita, et niimoodi säilitada ajaloolist Ridala nime (Ilves, 2016).

Peale Ridala kaotati taastamisel ametlike küla nimedena ka nt Murru Jõgevamaal, Kukeranna Läänemaal, Libadu Raplemaal ja Vätta Saaremaal. Võib öelda, et Aabla, Ahli ning Kurdla külad kadusid osaliselt, sest need koosnesid kahest täiendiga eristatud külast (viimane näiteks oli moodustatud Mägi-Kurdla ja Paju-Kurdla küladest. Valdavalt arvati ühe konkreetse küla territoorium tervikuna teise küla koosseisu, kuid esines ka külade jaotamist. Näiteks jagati Valgemaal asuv Ransi küla Hummuli aleviku ning Alamõisa ja Kulli küla vahel.

Leidus ka üsna keerulisi liitmisi ning lahutamisi. Lääne-Virumaal, Vihula vallas on kolm omavahel seotud küla: Varudi, Varudi-Altküla ja Varudi-Vanaküla. 1977. aasta asulareformiga liideti kaks viimast ühtseks Varudi külaks, mis paljudele teistele liitküladele sarnaselt lakkas pärast taasiseseisvumist olemast. Samas hakkas Varudi küla nime kandma endine asundus, mis oli nõukogude ajal liidetud Pikaristiga. Teine huvitavam näide on Saaremaal, kus praeguse Kaarma küla territoorium liideti nõukogude ümberkorralduste käigus Uduverega ning Kaarma nimi anti praeguseks taastatud Kirikukülale. Viimasele pandi aga 2014. aastal Lääne-Saare valla loomise tõttu täiend „Kaarma“, sest uude ühisvalda sattus veel teinegi Kirikuküla, millele lisati samuti endise valla järgi täiend „Kärla“.

Kokkuvõte

Tänases jätkuvalt linnastuvas Eestis pigem tagaplaanile jäävad ning järjest perifeersemaks muutuvad maapiirkonnad on tegelikult siinse asustussüsteemi vundamendiks, sest nagu kõik suured asjad saavad alguse väikestest on ka iga linn olnud kunagi küla. Siinsed maa-asulad on alati olnud kogu riigi „viljaaidaks“, sest sajandite jooksul on külaelanike põhiliseks elatusallikaks sõltuvalt asukohast olnud põllumajandus või kalandus, millega on olude sunnil tegeletud nii iseseisvalt kui ka kollektiivselt.

Esimeste külade tekkimise eelduseks oli ennekõike inimeste paikseks jäämine, mis sai võimalikuks kui hakati esmakordselt tegelema maaviljelusega. Enam ei olnud toimetulemiseks vaja ühest kohast teise rännata ning tekkisid esimesed alaliselt asustatud piirkonnad. Nendes elavad inimesed olid esmaste külakogukondade liikmed, kes olid omavahel tihedalt seotud nii majanduslikult kui ka sotsiaalselt. Külasarasesse kuuluvaid maid kasutasid kõik külas asuvad talumajapidamised ja küla käekäigu üle arutamiseks korraldasid peremehed ühiseid koosolekuid.

Küla on läbi aegade iseloomustanud selles paiknevad hooned, teed ning muu taristu ja nende omavaheline paiknemine. Talude asetus on peamine aspekt, mille järgi ajaloolised külad klassifitseeruvad ühe või teise asulavormi (sumb-, rida-, hajaküla vm) alla. Aastasade jooksul on külad majanduslikest ning ideoloogilistest huvidest lähtuvalt ruumiliselt väga mitmekesiselt arenenud. Talumaade ümberkruntimise tulemusena muutus mitmete külade hoonete asetus niivõrd palju, et ümberkorralduste järgselt vastas nii mõnigi küla hoopis teisele, valdavalt hajusamale külatüübile. Seoses 19. ja 20. sajandi vahetusel toimunud hooga tööstuse arengu ning raudteede rajamisega, muutus paljude külade asustus järjest tihedamaks ja hakkasid kujunema alevikud. Maa-asulate väljanägemist muutis totaalselt Nõukogude võimu kehtestatud ühismajandite süsteem, millega kaasnes ulatuslik maapiirkondade ümberkujundamine ning kortermajadega hoonestamine.

Peale selle, et maa-asulate välisilme on pidevalt ümber kujunenud, on viimase poole sajandi jooksul märkimisväärselt muutunud ka külade ja alevike arv. Enne 1970ndate aastate keskpaika oli Eesti külasid ning alevikke üle 7000 ja läbi viidud reformi tulemusena kaotati asulate omavahelise liitmisega rohkem kui pooled seni eksisteerinud maa-asulad. Uuendustega sooviti asulate vaheliste lahkmejoonte määramisega külasid

konkreetsemalt piiritleda ning korrastati asustusjaotust. Ümberkorraldustega kaotati aga ka paljud põlised külad, mis olid olnud osaks kohaliku rahva identiteedis. Küladel oli kultuuriloos eriti oluline roll Võrumaal, kus peale Eesti taasiseseisvumist ennistati kõige rohkem ajaloolisi külasid. Seda kinnitab ka fakt, et ainuüksi Rõuge vallas loodud külad moodustasid ligikaudu kümnendiku kogu Eestis taastatud küladest. 1990ndate lõpus toimunud asulareformidega lisandus ametlikku nimekirja üle 1000 küla.

Eesti maa-asulad on olnud esimeste külade tekkest alates pidevas muutumises ja siinsete maapiirkondade väljanägemine ning asustusjaotus on ikka ja jälle põhjalikult ümber kujunenud. Kuigi arvestatav osakaal on tööhõives ka puhkemajandusel ning tööstusel, on maapiirkonnad jäänud tänapäevani eelkõige agraarseteks üldjuhul hajaasustusega aladeks. Need jooned on maakeskkonnale ainuomased ja määratlevad külasid ilmselt ka edaspidi.

The Estonian village in 1970–2011 censuses

Justus Sapas

Summary

The aim of this work was to find out how the number of Estonian rural settlements has changed in the period 1970 to 2011, which circumstances have led to this and what details are characteristic to the different changing processes. It is based mainly on census data. By the years there is counted any figures about one or another rural settlement by county and in this way are obtained the total number of Estonian rural settlements in the 1979, 1989, 2000, and 2011. The numbers of rural settlements in the 1970 were taken from the web version of Eesti Entsüklopeedia. The study also provides an overview of the formation of Estonian rural settlements and primarily concentrates on the nature and development of village as the original unit of settlement distribution.

The precondition for the formation of first villages were the people, who remained sedentary, which became possible, when they first started with land cultivation. The people living there were members of primitive village communities, who were closely linked, both economically and socially. Depending on the placement of buildings, roads and other infrastructure, Estonian historical villages are classified into different types, of which the main ones are the nucleated, linear and dispersed village.

In consequence of different village development processes and political regime shifts (such as land consolidating and Soviet occupation), the appearance of Estonian rural settlements has continuously changed since the onset of the first villages and the transformation is still ongoing. The settlement distribution of the rural areas has also been re-established comprehensively many times. During the Soviet period, the number of rural settlements was reduced by more than half in 1977 leaving 3458 settlements remaining in their current shape. The restoration of these eliminated villages began after Estonia regained independence. Because of the importance of historical village names in the local unique cultural space, almost 25 percent of restored villages are located in Võru County.

Although a significant proportion of the rural population is involved in recreation management and manufacturing, rural areas have largely remained agricultural and generally sparsely populated areas. These features are specific only to rural environment and will probably also define villages in the future.

Tänuavaldused

Suur tänu juhendaja Taavi Paele, kes aitas valida sobiva lõputöö teema, jagas põhjalikke instruktsioone töö koostamiseks ning aitas leida lahendused kirjutamisel tekkinud probleemidele. Andmete töötlemise eest tänan Annika Väikot ja inglise keelsete osade korda seadmise eest olen tänulik kursusekaaslasele Holger Virrole. Tänan ka kõiki teisi sõpru ning tuttavaid, kes töö valmimisele kaasa elasid ja kasulikke soovitusi jagasid.

Kasutatud allikad

Kirjandusallikad

Astaškin, A., 1974. Eesti küla ümberkujundamise teedest. Majandusteadus ja rahvamajandus 1971/1972: Aastaraamat, Eesti Raamat, Tallinn, lk 176–183.

Eesti kohanimeraad, 2016. Toim Peeter Päll, Marja Kallasmaa. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn.

Granö, J. G., 1922. Eesti maastikulised üksused. Loodus, nr 5, lk 258–281.

Ilves, K., 2016. Neli Ridala valla küla hakkavad liituma. Lääne Elu, nr 148, lk 1

Johansen, P., 1925. Siedlung und Agrarwesen der Esten im Mittelalter. Dorpat.

Kalm, M., 2008. Ons linnaelu maal hea? Majandi keskasula Eesti NSV-s. Kunstiteaduslikke Uurimusi, 17(4), lk 61–87.

Laas, J., 2006. Koolide sulgemise aegu: hääbuvasustuse doktriin. Haridus, 11–12, lk 38–41.

Leht, M. A., 2012. Enamik kohanimedest on nüüdisajastatud. Lõunaleht, nr 16, lk 9

Leht, M. A., 2014. Kuni ta küla veel elab, elab ka Eestimaa. Lõunaleht, nr 2, lk 5

Liitoja, Ü., 1989. Külad ja talud XVII–XIX sajandi allikmaterjalides (Vooremaa näitel). Allikaõpetuslikke uurimusi. Tartu Ülikooli toimetised, 851, Tartu, lk 47-70.

Lutsepp, E., 2007. Asunduspoliitikast Eesti Vabariigis: Asundusameti tegevus 1929–1941. Ajalooline Ajakiri, 3/4 (121/122), lk 443–462.

Marksoo, A., 2005. Linnastumine ja ränne nõukogude perioodil. Teoses: Asustus ja ränne Eestis. Uurimusi Ann Marksoo 75. sünnipäevaks (toim Hill Kulu ja Tiit Tammaru). Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu, lk 59–79.

Mirov, B., 1981. Maa-asulate hoonestamisest. Ehitus ja Arhitektuur, 1, lk 10–13.

Nõmmik, S., Murel, V., 1974. Asustuse olemusest ja arengu seaduspärasustest (Eesti NSV näitel). Majandusteadus ja rahvamajandus 1971/1972: Aastaraamat. Eesti Raamat, Tallinn, lk 187-196.

Päll, P., 2014. Külanimed seovad põlvkondi ja kanduvad mälus edasi. Pärnu Postimees, nr. 211, lk 4.

Raagmaa, G., 2000. Eesti regionaalne areng. Teoses: Inimesed, ühiskonnad ja ruumid; inimgeograafia Eestis (toim Jussi S. Jauhiainen ja Hill Kulu). Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu, lk 33–43.

Tammaru, T., 2001. Urbanization in Estonia in the 1990s: Soviet Legacy and the Logic of Transition, *Post-Soviet Geography and Economics*, 42, 573–587pp.

Tammaru, T., 2002. Universal and Specific Features of Urbanization in Estonia under Socialism: The Empirical Evidence of the Sources of Urban and Rural Population Growth, *The Professional Geographer*, 54:4, 544–556pp.

Tiit, E. M., 2014. Eesti rahvastik: hinnatud ja loendatud. Statistikaamet, Tallinn.

Toomaru, E., 1977. Eesti NSV asulad – nende süsteem ja nimed. *Nõukogude Õigus*, 5, lk 350–353.

Troska, G., 1986. Talumaade kruntimisest Eestis 19. sajandil. Eesti Teaduste Akadeemia toimetised. *Ühiskonnateadused*, 35(1). Perioodika, Tallinn, lk 61–70.

Troska, G., 2008. Külad ja külaelu. Teoses: Eesti Rahvakultuur (koost ja toim Ants Viires ja Elle Vunder). Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn, lk 199–212.

Troska, G., Šlõgina, N, 1976. Eesti külavormide klassifitseerimisest – Etnograafiamuusumi aastaraamat XXIX. Valgus, Tallinn, lk 101–121.

Volkov, L., 1969. Eesti NSV perspektiivne asustussüsteem. *Tehnika ja Tootmine*, 3, lk 115-119.

Internetiallikad

Eesti Entsüklopeedia artikkel aleviku kohta

<http://entsyklopeedia.ee/artikkel/alevik2> (Viimati vaadatud: 18.05.2017)

Eesti Entsüklopeedia artikkel 1977. aasta asulareformi kohta

http://entsyklopeedia.ee/artikkel/eesti_maa-asulate_arvestus_ja_korrastamine_1970.-80._aastail1 (Viimati vaadatud: 24.05.2017)

Eesti Entsüklopeedia artikkel küla kohta

<http://entsyklopeedia.ee/artikkel/küla1> (Viimati vaadatud: 18.05.2017)

Eesti Entsüklopeedia artikkel Taani hindamisraamatu kohta

http://entsyklopeedia.ee/artikkel/taani_hindamisraamat1 (Viimati vaadatud: 28.05.2017)

Eesti Külaliikumine Kodukant

<https://kodukant.ee> (Viimati vaadatud: 22.05.2017)

Maa-amet, 2004. Asustusüksuste lahkmejoonte täpsustamine

https://www.maaamet.ee/docs/Asustusüksuste_lahkmejoonte_tapsustamisest_dets_2004.pdf?t=20041209113953 (Viimati vaadatud: 28.05.2017)

Maa-ameti geoportaal

<http://geoportaal.maaamet.ee/est/Andmed-ja-kaardid/Haldus-ja-asustusjaotus/Digitaalsete-halduspiiride-tekkelugu-p69.html> (Viimati vaadatud: 28.05.2017)

Riigi teataja, 2004, määrus nr 335. Asustusüksuse liigi, nime ja lahkmejoonte määramise alused ja kord. <https://www.riigiteataja.ee/akt/12759652> (Viimati vaadatud: 28.05.2017)

Saar, E., 2003. Ettekanne ajalooliste külade ennistamisest: milleks ja kuidas?

https://www.eki.ee/knn/tartu_sem/e_saar.doc (Viimati vaadatud: 28.05.2017)

Wikipedia artikkel Eesti asustuse kohta

https://et.wikipedia.org/wiki/Eesti_asustus#cite_note-Volkov-3 (Viimati vaadatud: 28.05.2017)

Wikipedia artikkel Lehtse valla kohta

https://et.wikipedia.org/wiki/Lehtse_vald (Viimati vaadatud: 18.05.2017)

Võru Instituudi kodulehekülg

<http://wi.ee/et/instituudist/> (Viimati vaadatud: 18.05.2017)

**Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks
tegemiseks**

Mina, Justus Sapas,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eesti küla 1970–2011 aasta rahvaloendustes“,

mille juhendaja on Taavi Pae,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **29.05.2017**